

Timo Kerttula

JOKAMIEHEN KIINNIOTTO-OIKEUDESTA

1. Johdanto

Jokamiehen kiinniotto-oikeutta koskeva perussäännös on pakkokeinolain (PKL) 1:1, jonka mukaan jokainen saa ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksentehtäjän, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta tai rikos on lievä pahoinpitely, näpistys, lievä kavallus, lievä luvaton käyttö, lievä moottorikuluneuvon käyttövarkaus, lievä vahingonteko tai lievä petos. Lisäksi kiinniotto-oikeus ulottuu myös henkilöön, joka viranomaisen antaman etsintäkuulutuksen mukaan on pidätettävä tai vangittava. Rikoslain yleisten oppien uudistuksen yhteydessä kiinniotto-oikeuden edellytyksiä koskevaa säännöstä ei ole muutettu. Sen sijaan voimakeinojen käyttöoikeus kiinniotto-oikeuden yhteydessä laajeni, kun voimakeinojen käyttö on ennen vuoden 2004 alkua edellyttänyt aina vastarinnan kohtaamista, PKL 1 luvun 1 §:n uuden 4 momentin mukaan myös pakeneminen oikeuttaa tietyn edellytyksin voimakeinojen käyttöön.

Ennen pakkokeinolain säätämistä kiinniotto-oikeus perustui RVA 23 §:ään, jossa kiinniotto-oikeus oli rajoitettu sellaisiin rikoksiin, joista saattoi seurata vankeutta. Tämän vuoksi esimerkiksi oikeus ottaa kiinni näpistyksestä tavattu henkilö perustui tavanomaiseen oikeuteen. Pakkokeinolain perusteluissa kiinniotto-oikeuden ulottamista tiettyihin sakkorikoksiin perusteltiin sillä, että niiden perustyyppinä on rikos, josta voi seurata vankeutta. Koska teon törkeysasteen arviointi kiinniottohetkellä on usein vaikeaa, kiinniotto-oikeuden laajentamista tältä osin pidettiin perusteltuna.¹

Jokamiehen kiinniotto-oikeutta vastaava kiinniotto-oikeus on yksityisistä turvallisuuspalveluista annetun lain 28 §:n 2 momentin mukaan myös vartijalla.² Tätä laajempi kiinniotto-oikeus on yksityishenkilöllä silloin, kun hän toimii järjestyksenvalvojana. Järjestyksenvalvojalain 7 §:n 2 momentin mukaan järjestyksenvalvojalla on oikeus ottaa henkilö kiinni, jos hänen paikalta poistamisensa on ilmeisesti riittämätön toimenpide, henkilön aiheuttamaa häiriötä tai vaaraa ei voida muuten poistaa ja kiinniottaminen on välttämätöntä muille henkilöille tai omaisuudelle aiheutuvan vakavan vaaran vuoksi. Järjestyksenvalvojalla voi siis olla kiinniotto-oikeus tietyissä tilanteissa silloinkin, kun henkilö ei ole syyllistynyt mihinkään rikokseen.

¹ HE 19/85, s. 46-47.

² Vartijan kiinniotto-oikeudesta oli tarpeen säätää erikseen, koska perustuslakivaliokunta piti perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten näkökulmasta riittämättömänä pelkkää viittausta PKL 1:1:n mukaiseen oikeuteen. Kts. tarkemmin PeVL 28/2001 vp, s. 3.

Aiemmin jokaisella yksityishenkilölläkin oli oikeus ottaa poliisilain 20 §:n 4 momentin mukaan tietyin edellytyksin kiinni myös päihtynyt, joka väkivaltaisella, uhkaavalla tai meluavalla käyttäytymisellään häiritsi yleistä tai yksityistä rauhaa tai vaaransi turvallisuutta. Säännös kuitenkin kumottiin vuonna 1995.

2. Mitä kiinniottamisella tarkoitetaan?

Kiinniottamisen käsitteen määrittelyllä on merkitystä kiinniottamisen laillisuuden suhteen. Jos käsillä ei ole ensinkään kiinniotto vaan jokin muu toimi, kiinniottamisen lailliset edellytykset eivät tietenkään tule arvioitaviksi. Onhan esimerkiksi mahdollista, että tilanne, jonka henkilö mieltää ainoastaan vapaamuotoiseksi keskusteluksi, onkin toimenpiteen kohteen mielestä henkilön suorittama kiinniotto. Mikäli kiinniottamisen edellytykset eivät tällöin ole täyttyneet, RL 25:6:n mukaisen tuottamuksellisen vapaudenriiston tunnusmerkistö saattaa täytyä.

Kiinniottamisella katsotaan normaalisti tarkoitettavan itsenäistä pakkokeinoa, joka sisältää vapaudenmenetyksen. Helminen, Lehtola ja Virolainen ovat katsoneet kiinniottamisen poliisioikeudellisesta näkökulmasta käsittävän henkilön tosiasiallisen valtaanottamisen, kuljetuksen poliisiasemalle tai muuhun esitutinnan suorittamispaikkaan, henkilöllisyyden selvittämisen, kuulustelun sekä muun henkilöön mahdollisesti kohdistuvan esitutkintatoimenpiteen suorittamisen.³ Jokamiehen kiinniotto-oikeuden näkökulmasta ratkaisevaa on se, mitä tarkoitetaan henkilön ”tosiasiallisella valtaanottamisella”. Helminen, Lehtola ja Virolainen eivät tätä tarkemmin määrittele. Nähdäkseni juuri tämän termin määrittelystä riippuu kuitenkin se, missä tilanteissa ylipäänsä voidaan katsoa olevan kyse kiinniottamisesta. Käytännössä kiinniottaminen lienee kyseessä esimerkiksi silloinkin, kun kauppaliikkeen myyjä pyytää näpistyksestä epäilemäänsä henkilöä mukaansa liikkeen takahuoneeseen selvittämään asiaa ja henkilö seuraa mukana ainakin näennäisen vapaaehtoisesti, kun hän tosiasiaassa ei näe tilanteessa muuta mahdollisuutta kuin myyjän seuraamisen. Mikäli PKL 1:1:n edellytykset eivät tilanteessa täyty, paikallejääminen voi perustua ainoastaan henkilön vapaaehtoisuuteen eli henkilölle on tehtävä riittävän selväksi se, ettei hänellä ole oikeudellista velvollisuutta jäädä paikalle selvittämään tilannetta. Kouvolan hovioikeuden 16.9.1999 antamassa tuomiossa Dnro 99/448 tuomioistuimien arvioi vapaaehtoisuuden merkitystä kauppaliikkeen asiakkaalle suoritettussa henkilöntarkastuksessa:

Tapauksessa oli kyse siitä, että kauppaliikkeen vartija A ja myyjä B olivat suorittaneet asiakas C:lle henkilöntarkastuksen siten, että A oli pyytänyt C:n vahtimestarien huoneeseen, kehottanut C:tä tyhjentämään laukkunsa ja taskunsa ja kehottanut B:tä tarkastamaan C:n yllä olleet vaatteet anastetuksi epäilemäänsä omaisuuden löytämiseksi. B puolestaan oli A:n kehotuksesta käskentynyt C:n riisumaan yllään olleen takin ja nostamaan puseron helman ylös. Tuomiois-

³ Helminen - Lehtola - Virolainen 2002, s. 559-562.

tuin katsoi A:n ja B:n syyllistyneen virkavallan anastukseen, vaikka C ei ollut vastustellut tarkastusta vaan oli toiminut pyydetyllä tavalla, koska he eivät olleet tehneet C:lle nimenomaisesti selkoa tämän oikeudesta kieltäytyä tarkastuksesta. Vaikenemalla tästä kieltäytymisoikeudesta A ja B olivat antaneet ymmärtää olevansa asemansa puolesta oikeutettuja tekemään henkilöntarkastuksen. A ja B jätettiin kuitenkin rangaistukseen tuomitsematta.⁴

Koska tapauksessa oli kysymys nimenomaan siitä, olivatko vastaajat syyllistyneet virkavallan anastukseen, siitä ei välttämättä voida tehdä suoria johtopäätöksiä sen suhteen, kuinka tarkasti kiinniottettavalle on tehtävä selkoa paikallejäämisen perustumisesta vapaaehtoisuuteen niissä tilanteissa, joissa on kiinniottajan tieteen epäselvää, onko henkilö syyllistynyt rikokseen. Nähdäkseni on kuitenkin selvää, että vapaaehtoisuudesta olisi näissäkin tilanteissa nimenomaisesti mainittava.

Majanen on katsonut kiinniottamisen yleensä edellyttävän myös fyysistä valtaanottamista, ellei kiinniottettava vapaaehtoisesti antaudu. Majanen toteaa edelleen, että henkilöä ei voi pitää kiinniottettuna pelkän ilmoituksen perusteella, ellei kiinniottajalla ole tosiasiallista mahdollisuutta määrätä kiinniottettavan vapaudesta.⁵

Itse olisin taipuvainen määrittelemään kiinniottamisen käsitteen suhteellisen laajasti: kiinniottamisella tarkoitetaan jokaista sellaista laillisessa tarkoituksessa toimeenpantua vapaudenriistoa, jossa toimenpiteen kohteelle on tavalla tai toisella tullut selväksi, että toimenpiteen suorittaja ainakin yrittäisi estää hänen mahdollisen paikalta poistumisensa. Kiinniottaminen voi siis olla kyseessä myös silloin, kun “valtaanottaminen” ei ole fyysinen tai kun henkilölle ei ole nimenomaisesti kerrottu, että kyseessä on kiinniottaminen. Mikäli toimenpiteen suorittaja ei ole varma siitä, että kiinniottamisen edellytykset ovat olemassa, kohdehenkilölle tulisikin ilmoittaa siitä, että tämän paikallejääminen perustuu vapaaehtoisuuteen. Tällöin loukatun suostumus voisi toimia teon oikeuttamisperusteena.

3. Milloin on tapahtunut rikos?

Käytännössä kiinniottamistilanteessa suurin ongelma ei ole se, onko kyseessä PKL 1:1:ssä mainittu rikos vaan se, onko tilanteessa ensinkään tapahtunut rikosta. Kiinniottamista harkitsevan henkilön arvioitavaksi voi tulla tilanne, jossa on mahdollista tai jopa todennäköistä, että henkilö on syyllistynyt rikokseen, mutta se ei kuitenkaan ole varmaa. Esimerkkinä tällaisista tilanteista voidaan mainita tavaratalojen tuotesuojaporttien hälytykset, joista valtaosa on vikahälytyksiä. Välttämättä ei ole siis ole selvyyttä edes rikostunnusmerkistön objektiivisen puolen täyttymisestä. Toisaalta myös rikoksentehtäjän teon subjektiivisen

⁴ Tapauksessa on erikoista se, että syyttäjä ei ollut vaatinut A:lle erikseen rangaistusta vapaudenriistosta, vaikka tämän rikosepäily oli perustunut siihen, että hän oli nähnyt asianomistajan panevan käden omaan laukkuunsa.

⁵ Majanen 1979, s. 163.

puolen tulisi täytyä. Kuinka suurella todennäköisyydellä käsillä on oltava rikos, jotta kiinniottamiseen voidaan ryhtyä?

Suomalaisessa oikeustieteessä kysymystä on kiinniottamisen edellytysten osalta käsitelty melko vähän. Perinteisesti on kuitenkin lähdetty muodollisesta rikoksen määritelmästä. Kun kiinniotto-oikeuden käyttäminen edellyttää aina rikosentekijän tapaamista, käsillä on oltava rikos, joka puolestaan on yleensä määritelty tunnusmerkistön mukaiseksi, oikeudenvastaiseksi ja tekijässään syyllisyyttä osoittavaksi inhimilliseksi teoksi. Vaatimus tunnusmerkistön mukaisuudesta liittyy lähinnä rikoksen objektiiviseen puoleen ja vaatimus tekijän syyllisyydestä sen subjektiiviseen puoleen. Kysymys teon oikeudenvastaisuudesta voi tulla esille puolestaan arvioitaessa mahdollisen oikeuttamisperusteen olemassaoloa. Käytännössä ongelmat kiinniottamisen edellytyksissä voivat ilmetä siten seuraavissa tapauksissa:

- 1) Riittävää näyttöä ei saada siitä, että ylipäätään jonkin rikoksen objektiivinen tunnusmerkistö olisi täyttynyt. Kysymys voi olla esimerkiksi edellä jo mainitusta tilanteesta, jossa kauppaliikkeen tuotesuojaportin hälytys ei vielä sinänsä osoita sitä, että varmuudella olisi tapahtunut rikos.
- 2) Vaatimus teon oikeudenvastaisuudesta ei täyty, koska ei ole saatavissa riittävää varmuutta siitä, ettei henkilöllä ole tekoonsa oikeuttamisperustetta. Esimerkkinä voidaan mainita Nuutilankin esittämä tilanne, jossa “sivullinen ottaa kiinni epäselvän tappelun osapuolet, vaikka ei ole selvää, kuka on käyttänyt hätävarjelua ja kuka on syyllistynyt pahoinpitelyyn”.⁶
- 3) Vaatimus tekijän syyllisyydestä ei täyty, koska tämä on syyntakeeton tai alle 15-vuotias.

Laista ei ole saatavissa vastausta siihen, kuinka suurella todennäköisyydellä käsillä on oltava rikos, jotta kiinniottamiseen voitaisiin ryhtyä. Kun esimerkiksi PKL 1:3:n pidättämisen edellytyksiä koskevassa säännöksessä pidättämisen edellytyksenä on joko se, että henkilön voidaan todennäköisin syin epäillä syyllistyneen rikokseen tai lisäedellytysten täytyessä ainakin se, että henkilöä on syytä epäillä rikoksesta, PKL 1:1:ssä ei ole vastaavaa edellytystä, vaan säännöksessä puhutaan vain “rikosentekijästä”. Lain perusteluistakaan ei ole saatavissa vastausta siihen, kuinka todennäköisiä syitä epäilyn tueksi tulee olla. Toisaalta PKL:n perusteluissa on kyllä todettu, että kun kiinniotettu on lain mukaan viipymättä luovutettava poliisille, poliisin toimenpiteet määräytyvät sen mukaan, onko pidättämiselle edellytyksiä vai ei.⁷ Kun poliisi voi siis myös vapauttaa kiinniotetun henkilön, tämä viittaisi siihen, että jokamiehen kiinniotto-oikeuden käyttäminen ei välttämättä edellyttäisi epäilyn todennäköisyydeltä samaa kuin pidättäminen. Vaikka PKL 1:1:n sanamuodosta voitaisiin tehdä johtopäätös, jonka mukaan kiinniotettavan syyllisyyden olisi oltava varma, tämä saattaisi johtaa käytännössä - siitä huolimatta, että kiinniottamisella puututaan eräaseen keskeisistä perusoikeuksista - kohtuuttomaan lopputulokseen; tuskin

⁶ Nuutila 1997, s. 297.

⁷ HE 19/85, s. 47.

voitaisiin kovin herkästi ajatella, että henkilö syyllistyisi edes tuottamukselliseen vapaudenriistoon ottaessaan kiinni henkilön, jonka osalta syyttäjä katsoisi syyttämiskynnyksen ylittyneen, mutta jonka tuomioistuimien vapauttaisi näytön puutteellisuuden vuoksi.

Joitakin kantoja kiinniottamisessa vaadittavan varmuuden asteesta on oikeuskirjallisuudessa esitetty. Majasen kannan mukaan kiinniottamisen edellytyksiä arvioitaessa ei voida asettaa kovin suuria vaatimuksia sen selvittämiseksi, että teko täyttää kaikki rikokselle asetettavat vaatimukset. Kuitenkin hän pitää lähtökohtana sitä, että sekä tunnusmerkistön objektiivinen että subjektiivinen puoli on otettava huomioon, mistä seuraa esimerkiksi se, että kiinniottajan olisi pyrittävä selvittämään, onko teon tehnyt alle 15-vuotias vai ei. Tunnusmerkistön objektiivisen puolen suhteen Majanen viittaa myös Dillenin aikanaan voimassa ollutta Ruotsin jokamiehen kiinniotto-oikeussäännöstä koskeneeseen tulkintaan, jonka mukaan yleensä oli pidettävä riittävänä, että ulkoinen tilanne on sellainen, että se antaa aiheen otaksua käsillä olevan rikoksen.⁸ Toisaalta aiemmin Jotuni on katsonut, että erehdyksen välttämiseksi yksityishenkilön kiinniotto-oikeus on rajoitettu sellaisiin tapauksiin, joissa kiinniotettavan syyllisyys on varma eikä sen toteaminen vaadi harkintaa.⁹

Kysymystä on pohtinut myös Nuutila, joka myös näyttää lähteneen siitä, että tunnusmerkistön subjektiivisenkin puoli on otettava huomioon, koska hän toteaa yleisesti katsottavan, että alle 15-vuotiasta ei saisi ottaa kiinni jokamiehen kiinniotto-oikeuden perusteella. Objektiivisen puolen suhteen Nuutila on pohtinut esimerkiksi sitä, voiko kiinniottoon ryhtyä epäselvässä tappelutilanteessa, jossa ei ole selvyyttä siitä, onko toinen osallisista toiminut oikeuttamisperusteen vallitessa. Selvää vastausta Nuutila ei esittämäänsä kysymykseen anna, mutta toteaa sinänsä aiheellisesti, että silloinkin, kun kiinniottoon ei ole ollut laillisia edellytyksiä, mutta kiinniottajalta puuttuu tahallisuus, tuottamuksellisen vapaudenriiston tunnusmerkistö täyttyy vasta, jos aiheutettu haitta tai vahinko ei ole vähäinen.¹⁰

Itse olisin taipuvainen katsomaan, että kiinniottamiseen voidaan objektiivisen tunnusmerkistön puolesta ryhtyä, kun ulkoiset olosuhteet ovat sellaiset, että niistä voidaan perustellusti päätellä kiinniotettavan hetkeä aiemmin syyllistyneen PKL 1:1:ssä mainittuun rikokseen. Näin esimerkiksi kauppaliikkeiden tuotesuojaportin hälyttäminen ei vikahälytyksen suuren todennäköisyyden vuoksi vielä sinällään oikeuttaisi kiinniottamiseen vaan epäilyn tueksi vaadittaisiin muutakin näyttöä. Täyttä varmuutta rikokseen syyllistymisestä ei kuitenkaan vaadittane.

KKO:n käytännössä kysymys ei ole noussut esille. Sen sijaan jonkinlaista tukea edellä mainitulle kannalle voitaneen saada ratkaisusta KKO 1991:88, jossa oli osaltaan kysymys siitä, oliko avoimen yhtiön yhtiömiehellä ollut oikeus ottaa verekseltä tapaamiensa rikoksenteekijöiden autossa ehkä ollut anastettu

⁸ Majanen 1979, ss. 174 - 175. Vaikka Majasen kanta koskeekin RVA 23,1 §:n kiinniotto-oikeutta, tulkinta ei ole menetetty ajankohtaisuuttaan, koska epäilyn todennäköisyysvaatimuksesta ei myöhemminkään ole säädetty mitään.

⁹ Jotuni 1945, s. 872.

¹⁰ Nuutila 1997, s. 297.

yhtiölle kuuluva omaisuus takaisin RVA 12 §:n perusteella. Tapauksessa yhtiömies A oli ravintolayhtiöön aiemmin kohdistuneiden murtojen vuoksi jäänyt eräänä yönä seuraamaan tapahtumia ravintolan läheisyydessä. Havaittuaan ravintolan eteen saapuneen henkilöauton, josta poistuneet henkilöt olivat murtautuneet ravintolaan, A oli ajanut autollaan ravintolan edustalle, ryhtynyt vartioimaan ravintolan ovea estääkseen tekijöitä pakenemasta ja päättänyt tarkistaa, mitä autossa oli. Auton lähdettyä yllättäen liikkeelle A oli auton vastaisen tunnistamisen helpottamiseksi ampunut laukauksen kohti autoa. Vaikka KKO myöhemmin selostettavista syistä totesi, ettei A:lla ollut oikeutta käyttää tilanteessa voimakeinoja, se katsoi kuitenkin, että A:lla oli ollut perusteltu aihe luulla, että autossa saattoi olla varastettua omaisuutta. Kun tapausselostuksesta ilmenee, etteivät ravintolan sisällä olleet henkilöt olleet missään vaiheessa voineet ainakaan sillä kertaa ehtiä viedä autoon ravintolasta anastettua omaisuutta, A:n oikeus toimia RVA 12 §:n perusteella on ollut varsin kyseenalaisella perustalla. KKO on mahdollisesti katsonut, että A:lla on ollut oikeus olettaa, että tekijät ovat olleet samoja kuin aiemmilla kerroilla ja autossa on ollut aiemmilla kerroilla anastettua omaisuutta. Lahti on tapausta koskevassa tapauskommentaarissaan katsonut itseavun käytön olleen putatiivista, koska jutussa ei ollut näytetty, että pakoon lähtenyt olisi ehtinyt saada mukaansa anastettua omaisuutta. Lahden mukaan tilanteessa, jossa henkilö luulee ottavansa takaisin anastettua omaisuuttaan, hänellä ei ole tahallisuutta itseavun mahdollisesti toteuttavaan rangaistavaan tekoon.¹¹

Vaikka RVA 12 §:n rikosepäilyyn todennäköisyysasteesta ei voikaan suoraan tehdä johtopäätöksiä PKL 1:1:n mukaisen kiinniottamisen suhteen, on huomattava, että molemmissa säännöksissä edellytetään rikosta ilman, että kummassakaan otettaisiin tarkemmin kantaa siihen, kuinka perusteltu epäilyksen tulee olla.

Epäsuorasti korkein oikeus on pohtinut kiinniottamisen edellytyksiä myös ratkaisussa KKO 1982-II-159:

Vartioimisliikkeen palveluksessa olevat vastaajat olivat eräässä valintamyymälässä epäillen, että asianomistajat olisivat tehneet anastusrikoksen, liikkeen ulko-ovella tiedustelleet asianomistajilta “tuliko kaikki tavarat maksettu” sekä tarttuneet heidän ostoksiaan sisältäneisiin kärryihin kiinni ja tarkastaneet asianomistajien ostokset todeten ne maksetuiksi. Vaikkei vastaajilla ollut lakiin perustuvaa oikeutta tarttua kiinni asianomistajien ostoskärryistä eikä tarkastaa näiden ostoksia, vastaajien ei voitu katsoa syyllistyneen solvauksen, koska he huomioon ottaen heidän tehtävissään saamiensa ohjeiden puutteellisuus ja että he olivat juuri ennen tapahtumaa saaneet ilmoituksen liikkeessä tehdystä anastuksesta, jonka tekijän tuntomerkit sopivat toiseen asianomistajaan, eivät olleet mieltäneet tekonsa loukkaavaa ominaisuutta.

¹¹ Lahti 1992, s. 100. Itse olen eri mieltä sen suhteen, voidaanko A:n tahallisuuden katsoa puuttuneen. Tapausselostuksesta käy ilmi, että A oli halunnut tarkastaa, mitä autossa on ja päätöksessä puhutaan autossa ehkä olleesta omaisuudesta. Tällä perusteella voitaisiin ajatella, että A:n on täytynyt pitää hyvin todennäköisenä, että autossa tosiasiaa ei kuitenkaan ole häneltä anastettua omaisuutta.

Tapauksessa virallinen syyttäjä oli jostakin syystä vaatinut vartijoille rangaistusta solvauksesta. KKO ei muuttanut Turun HO:n päätöstä, jossa vartijoiden ei katsottu syyllistyneen rikokseen, koska he olivat erehtyneet tekonsa loukkaavan ominaisuuden suhteen päätöksen otsikkotekstissä mainituilla perusteilla. Lienee melko mahdotonta arvioida sitä, mihin lopputulokseen KKO olisi päätenyt, mikäli vartijoille olisi vaadittu rangaistusta vapaudenriistorikoksesta.¹²

Suomalaisessa oikeustieteessä on melko tiukasti pitäydytty muodollisjuridisessa rikoksen käsitteessä. Tämän vuoksi - jotta teko voisi olla rikos - teon tulee osoittaa tekijässään syyllisyyttä. Kun PKL 1:1 oikeuttaa ottamaan kiinni ainoastaan rikoksentekejiä, kiinniotettavan tulisi olla vähintään 15-vuotias ja syyntakeinen.¹³

Käytännössä henkilön ikä saattaa aiheuttaa merkittäviä ongelmia arvioitaessa rikokseen puuttumisen mahdollisuuksia. Mikäli kiinniottaja on selvillä siitä, että toimenpiteen kohde on alle 15-vuotias, kiinniotosta tulisi tämän mukaisesti pidättäytyä. Toisaalta on kyseenalaista, voidaanko selvästi alle 15-vuotiaalta ottaa edes anastettua omaisuutta pois. PKL 2a §:n uuden itseapua koskevan säännöksen 1 momentin 1-kohdassa edellytetään näet nimenomaan sitä, että omaisuus on rikoksen kautta menetetty. Toisaalta 1 momentin 2-kohta kattaa tilanteet, joissa menetetty tai kadonnut omaisuus "muissa tapauksissa" otetaan takaisin siltä, joka pitää sitä oikeudettomasti hallussaan. Vaikka lain perusteissa ei suoraan mainitakaan 2-kohdan tarkoittamista tilanteista esimerkkinä tilannetta, jossa tekijä on alle 15-vuotias, 2-kohtaan voinee turvautua myös sellaisissa tapauksissa, joissa varsinainen kiinniotto estyy edellä mainitusta syystä. Tosiasiassa anastetun omaisuuden poisottaminen edellyttäneekin aina jonkinlaista fyysistä valtaanottamista eli kiinniottamista.

Mikäli kiinniottaja ei ole selvillä siitä, että teon tekijä on alle 15-vuotias, vapaudenriiston tunnusmerkistö ei puuttuvan tahallisuuden vuoksi täyty, jolloin vain tuottamuksellinen vapaudenriisto voi tulla kyseeseen. Kovin laajaa ikää koskevaa selonottovelvollisuutta kiinniottajalle ei voitane asettaa, koska selonottovelvollisuuden perinpohjainen täyttäminen olisi tuskin mahdollista ilman tosiasiallista kiinniottamista.

Tekijän syyllisyyden poistava syyntakeettomuus estää sinänsä myös jokamiehen kiinniotto-oikeuden käyttämisen, mutta siihen ei käytännössä liity vastaavia ongelmia kuin tekijän ikään. Kuten Majanenkin on todennut, rikoksentekeijän syyntakeisuuden selvittäminen on kiinniottilanteessa lähes mahdotonta. Majanen on käyttänyt esimerkkinä kiinniottamisen kiellettyisyydestä tilannetta, jossa teon tekijänä on mielisairaalan potilas ja kiinniottoa harkitseva tekijä tietää tämän.¹⁴ Kiinniottaja voi näin käytännössä lähteä aina siitä, että rikoksen tekijä on teon tehdessään ollut syyntakeinen.

Kun henkilön ikä saattaa tosiasiassa aiheuttaa merkittäviä ongelmia kiinni-

¹² Mielenkiintoista tapauksessa on se, että vartijoiden saamien ohjeiden puutteellisuuden on katsottu vaikuttaneen heidän tekonsa rikosluonteen arviointiin.

¹³ Ruotsissa taas on katsottu, että 15-vuotias ja syyntakeeton voivat kyllä muodollisesti ottaa syyllistyneen rikokseen, mutta heitä ei voida tästä rikoksesta tuomita rangaistukseen. Kts. tästä esim. Jareborg 2001, s.37.

ottamisen edellytyksiä arvioitaessa, olisi ehkä syytä pohtia sitä, tulisiko PKL 1:1:ssä turvautua vastaavanlaiseen sääntelyyn kuin mihin on turvauduttu RL 10:1:n menettämisseuraamuksen yleisiä edellytyksiä koskevassa säännöksessä. Säännöksen 2 momentissa on nimenomaisesti todettu, että menettämisseuraamus voi perustua myös rangaistavaksi säädettyyn tekoon, jonka tekijä ei teon hetkellä ole täyttänyt viittätoista vuotta tai on syntykeeton. Kun tosiasiaa turvautuminen jokamiehen kiinniotto-oikeuteen on monesti ainoa mahdollisuus saattaa tekijän henkilöllisyys viranomaisten tietoon mahdollisia jatkotoimia varten, PKL 1:1:n muuttaminen saattaisi tältä osin olla perusteltua. Muutos olisi perusteltu myös sen vuoksi, että lasten oikeuksia koskevan yleissopimuksen 37 artiklan b-kohdassa sopimusvaltiot takaavat, ettei lapselta saa riistää vapautta laittomasti ja että lapseen kohdistuvassa vapaudenriistossa on noudatettava lakia.

Nuorisoriikostoimikunta on mietinnössään esittänyt, että pakkokeinolakiin kirjattaisiin uusi 2b §, jossa säädettäisiin, että poliisi saisi ottaa kiinni rikollisesta teosta epäillyn alle 15-vuotiaan pääsääntöisesti enintään kolmen tunnin ajaksi. Vaikka toimikunta toteaaakin käytännössä katsotun, että poliisimies voi ottaa jo nyt kiinni alle 15-vuotiaan, se pitää perusteltuna sitä, että kun kiinniottamisella puututaan voimakkaasti kiinniotettavan henkilön oikeusasemaan, siitä tulee säätää lailla.¹⁵

Vaikka lastensuojelulain 40 §:n mukaan ilmoituksen lastensuojeluviranomaisille lastensuojelun tarpeessa olevasta lapsesta voi tehdä kuka tahansa, vapaudenriistoa ei voida pitää tuon ilmoitusvelvollisuuden täyttämisenä, siinäkään tapauksessa, että kiinniottamiseen johtaneen teon katsottaisiin osoittavan lapsen olevan lastensuojelun tarpeessa.

4. Verekseltä tai pakenemasta tavattu rikoksentekijä

Jokamiehen kiinniotto-oikeus käsittää vain ne tilanteet, joissa rikoksentekijä on tavattu verekseltä tai pakosalta. Helmisen, Lehtolan ja Virolaisen mukaan termeillä tarkoitetaan tilanteita, joissa ei ole henkilörehdyksen vaaraa. He tämentävät käsitystään siten, että he katsovat rikoksentekijän olevan verekseltä tavattu silloin, jos hänet tavoitetaan rikosta tekemästä tai heti teon jälkeen rikospaikalta tai sen välittömästä läheisyydestä taikka jos keskeytymätön takaa-ajo on heti teon jälkeen aloitettu. Pakenemisesta taas on kyse silloin, kun tekijää ei ole tavattu aivan verekseltä, mutta olosuhteet osoittavat henkilön hetkeä aiemmin tehneen rikoksen. He katsovat jopa, että yksityishenkilö voisi suorittaa kiinnioton silloinkin, kun hän tapaa rikoksentekijän pakenemasta havaittuaan tekijän aiemmin verekseltä tai saatuaan tekijän henkilöllisyyden tietoonsa. Tällöin kiinniottamisen edellytyksenä on kuitenkin, että rikoksesta on kulunut vain tunteja eikä vuorokausia.¹⁶

¹⁴ Majanen 1979, s. 175. Itse olisin taipuvainen toteamaan, etteivät kaikki mielisairaalan potilaat ole syntykeettomia.

¹⁵ KM 2003:2, s. 72.

¹⁶ Helminen-Lehtola-Virolainen 2002, s. 564-565.

Majanen on puolestaan katsonut, että kiinniotettava on tavattu pakenemasta, jos on olemassa riittävä varmuus siitä, että juuri pakeneva henkilö on vähän aikaisemmin tehnyt rikoksen. Esimerkkinä tästä Majanen esittää tilanteen, jossa verekseltä tavattu rikoksenteikijä pääsee pakenemaan ja kolmas henkilö saa tästä pakenemisesta tiedon ryhtyen kiinniottotoimenpiteisiin.¹⁷

5. Rikoksen laatua koskevat edellytykset

Kiinniottamiseen ryhtyminen edellyttää, että rikoksesta voi seurata vankeutta. Myös laissa erikseen mainitut sakkorikokset oikeuttavat kiinniottoon; tällaisia rikoksia ovat lievä pahoinpitely, näpistys, lievä kavallus, lievä luvaton käyttö, lievä moottoriajoneuvon käyttövarkaus, lievä vahingonteko ja lievä petos.

Kiinniottamiseen siis riittää aina, että rikoksesta saattaa tulla vankeutta. Merkitystä ei ole sillä, että käytännössä rikoksesta seuraisi vain sakkoa. Riittävää siis on, että vankeus on säädetty rikoksesta vaihtoehtoiseksi rangaistuslajiksi. Sen sijaan tieto siitä, että henkilö todennäköisesti tulee suorittamaan teosta saamansa rangaistuksen sakon muuntorangaistuksena, ei ole vielä riittävä peruste kiinniottamisen toimittamiseksi.¹⁸

Edellä mainituista sakkorikoksista ainoastaan näpistyksen yritys on rangaistava teko. Käytännössä tämä merkitsee esimerkiksi sitä, että henkilöä, joka on ryhtymässä töhrimään luvatta rakennuksen seinää, ei voida ottaa ennen töhryjäljen ilmestymistä kiinni, joskin hätävarjelutoimet ovat tietysti mahdollisia välittömästi odotettavissa olevan oikeudettoman hyökkäyksen torjumiseksi. Oikeuttaako sitten näpistyksen yritys kiinniottamiseen? Lain sanamuodon mukaan vain täytetty teko voisi tulla kyseeseen. Toisaalta taas niiden rikosten yritys, joista on rangaistukseksi säädetty vankeutta, oikeuttavat kiinniottamiseen. Mistään ei myöskään ole saatavissa tukea sille näkemykselle, että näpistyksen yritys olisi täytettyä tekoa niin paljon vähemmän moitittava, että kiinniotto-oikeus ei ulottuisi siihen. Lisäksi näpistyksen yrityksen rajaaminen kiinniotto-oikeuden ulkopuolelle voisi johtaa myös käytännön vaikeuksiin, koska tavallisen yksityishenkilön saattaa olla huomattavan vaikea arvioida sitä, milloin jonkin teon tunnusmerkistö on kokonaisuudessaan täytetty. Voidaan tietysti myös ajatella, että kun kiinniottamisella puututaan henkilön oikeusasemaan melko voimakkaasti, PKL 1:1:n sanamuotoa olisi tästä syystä tulkittava suppeasti.

6. Etsintäkuulutetun kiinniottaminen

Jokamiehen kiinniotto-oikeus käsittää myös tilanteet, joissa henkilö on viranomaisen antaman etsintäkuulutuksen mukaan pidätettävä tai vangittava. Poliisilain 12 §:ssä etsintäkuulutetut on jaettu niihin, jotka on viranomaisen antaman kuulutuksen mukaan vangittava tai otettava säilöön sekä muihin etsintäkuulu-

¹⁷ Majanen 1979, s. 187.

¹⁸ Majanen 1979, s. 177.

tettuihin. Jokamiehen kiinniotto-oikeus rajoittuu siten ensin mainittuun ryhmään eikä kata tätäkään ryhmää kokonaisuudessaan, koska henkilö voidaan määrätä otettavaksi säilöön muulloinkin kuin silloin, kun hänet on pidätettävä tai vangittava. Yksityishenkilölle ei käytännössä voine tulla tulkintaongelmia sen suhteen, kuuluuko kiinniotettavan etsintäkuulutus siihen ryhmään, johon kuuluvan voi PKL 1:1:n mukaisella oikeudella ottaa kiinni. Yksityishenkilö voi normaalisti saada etsintäkuulutukseen liittyviä tietoja vain poliisin välityksellä ja hän voinee näin luottaa viranomaisen ilmoituksen oikeellisuuteen.

7. Kiinniotetun luovuttaminen poliisille

PKL 1:1,3:n mukaan kiinniotettu on viipymättä luovutettava poliisimiehelle. Lain sanamuoto on selvä eikä yksityishenkilölle ole annettu mitään tulkintavapauksia sen suhteen, luovutetaanko kiinniotettu poliisimiehelle vai ei. Pakkokeinolain perustelujen mukaan poliisin toimenpiteet sen jälkeen, kun kiinniotettu on luovutettu poliisimiehelle, määräytyvät sen mukaan, onko pidättämiselle edellytyksiä vai ei.¹⁹ Kiinniottamisen tarkoituksena on siis saattaa tekijä poliisin haltuun, jotta poliisi voi arvioida sitä, minkälaisia jatkotoimenpiteitä henkilön epäilty teko mahdollisesti aiheuttaa. Samalla poliisiviranomainen voi tietysti arvioida myös yksityishenkilön kiinniottotoimien lainmukaisuutta. Mikäli rikoksenteekijä otetaan kiinni mutta jätetään luovuttamatta poliisimiehelle, kiinnioton lainmukaisuuden arviointi jää kiinni otetun itsensä mahdollisesti myöhemmin osoittaman aktiivisuuden varaan ja on tietysti jälkikäteen huomattavasti vaikeampaa.

Edellä esitetyn perusteella on selvää, että esimerkiksi kauppaliikkeen myyjällä ei ole mahdollisuutta jättää kiinniottamaansa henkilöä luovuttamatta poliisille, vaikka kauppias näin vaatisi. Honkasalo on jopa katsonut, että henkilö, joka on ottanut toisen sinänsä laillisesti kiinni, mutta ei ole tehnyt tästä ilmoitusta viranomaiselle, syyllistyy laittomaan vangitsemiseen.²⁰ Honkasalon kanta on kuitenkin perustunut vanhaan RL 25:10:ään, jossa oli kriminalisoitu menettely, jossa joku on ottanut toisen laillisesta syystä kiinni mutta menetellyt häntä kohtaan toisella tavalla kuin laillisesta vangitsemisesta oli säädetty. Nykyisissä RL 25 luvun vapaudenriistoa koskevissa säännöksissä ei tunneta vastaavaa tunnusmerkistöä, joten on tulkinnanvaraista, syyllistyykö henkilö, joka jättää kiinniotetun luovuttamatta poliisille, mihinkään rikokseen.

Ongelmallisimmaksi muodostuu tilanne niissä käytännössä esiintyneissä tapauksissa, joissa kiinniotetun luovuttamista muulle kuin poliisiviranomaiselle on nimenomaisesti etukäteen sovittu. Useissa kaupungeissa on järjestetty hankkeita, joilla on pyritty puuttumaan alle 15-vuotiaiden tekemiin omaisuusrikoksiin. Esimerkiksi Helsingin ydinkeskustassa on toteutettu ns. Näppäri-projekti, jossa kokeiluluontoisesti alle 15-vuotiaan jäädessä kiinni näpistyksestä kaupalliikkeessa vartija ottaa poliisin sijasta yhteyden Näppäri-projektin lastensuo-

¹⁹ HE 14/85, s. 47.

²⁰ Honkasalo 1970, s. 96.

jelutyöntekijään, joka hakee kiinnijääneen lapsen projektin toimistolle keskustelemaan tapahtuneesta. Kokeilusta on sovittu poliisin ja Helsingin kaupungin sosiaalipäivystystoimiston keskinäisellä sopimuksella.²¹ Käsitykseni mukaan tällaisiin kokeiluihin liittyy oikeudellisia ongelmia. Kuten edellä on todettu, on ensinnäkin epäselvää, voiko yksityishenkilö ottaa kiinni jokamiehen kiinniotto-oikeudella alle 15-vuotiaita henkilöitä.²² Kun laissa toisaalta ei ole annettu kiinniottajalle muuta mahdollisuutta kuin luovuttaa rikoksenteikijä poliisimiehelle, paikallispoliisi ja lastensuojeluviranomaiset eivät voine keskinäisellä sopimuksellaan kumota lain ehdotonta säännöstä siinäkin tapauksessa, että vartijoiden katsottaisiin sinänsä voivan ottaa kiinni alle 15-vuotiaita. Vaikka Nuorisorikostoimikunta onkin esitellyt näitä projekteja mietinnössään suhteellisen laajasti, se ei kuitenkaan lausu mitään edellä mainituista ongelmista. Mielestäni kiinniotetun henkilön jääminen paikalle edellä mainittua sosiaalipäivystystyöntekijälle luovuttamista varten voi perustua ainoastaan hänen omaan vapaaehtoiseen suostumukseensa, jonka suhteen on varsin kyseenalaista, voiko esimerkiksi 10-vuotias henkilö sitä pätevästi edes antaa.

8. Voimakeinojen käyttö kiinniottamisen yhteydessä

Voimakeinojen käyttäminen kiinniottamisen yhteydessä on tähän asti perustunut RL 3:8 §:n 4 momenttiin, jossa kiinniottaja on oikeutettu käyttämään sellaisia voimakeinoja, joita kiinniottamisen toimittamiseksi voidaan pitää puolustettavina. Edellytyksenä on kuitenkin ollut se, että kiinniotettava henkilö tekee kiinniottajalle vastarintaa.

Mitä vastarinnalla tarkoitetaan? Sinisalo on poliisioikeudellisessa tutkimuksessaan katsonut vastarinnan olevan inhimillistä, fyysisiä seuraamuksia aikaansaavaa toimintaa tai fyysisiin esteisiin liittyvää suhtautumista (mukaan lukien passiivinen paikallaan olo), joka estää (poliisia) pääsemästä päämääräänsä. Sinisalo siis katsoo - kuten vakiintuneesti on yleensä katsottu - että vastarinta voi olla luonteeltaan aktiivista tai passiivista. Esimerkkinä passiivisesta vastarinnasta Sinisalo esittää tilanteet, joissa henkilö oviaukossa seisten estää poliisimiestä pääsemästä asuntoonsa, kiinniotettava heittäytyy veltoksi tai mielenosoittajat jäävät kiellosta huolimatta "valtaamaansa" rakennukseen.²³ Sekä aktiivinen että passiivinen vastarinta ovat siis oikeuttaneet kiinniottajan käyttämään voimakeinoja. Selvää on, että puolustettavuusvaatimuksen vuoksi passiivinen vastarinta ei normaalisti oikeuta yhtä kovien voimakeinojen käyttöön kuin aktiivinen vastarinta, joka tavallisesti käsittää myös kiinniottajaan suunnatun hyökkäyksen, jolloin tilanne voi tulla arvioitavaksi myös hätävarjelusäännösten perusteella.

Korkein oikeus on edellä mainitussa ratkaisussaan KKO 1991:88 ottanut selvän kannan siihen, että pakenemista ei ole pidettävä vastarintana. Kun autos-

²¹ Enemmän alle 15-vuotiaisiin kohdistuneista kokeiluista KM 2003:2, s. 229 - 234.

²² Vaikka vartijan kiinniotto-oikeus perustuu yksityisistä turvallisuuspalveluista annetun lain 28 §:ään, se vastaa asiasisällöltään täysin PKL 1:1:n mukaista oikeutta.

²³ Sinisalo 1971, s. 127 -128.

sa ollut henkilö ei ollut tehnyt vastarintaa vaan oli lähtenyt autolla ajaen pakoon, A:lla ei ollut oikeutta ampua autoa sen pysäyttämiseksi tai merkitäkseen auton sen tunnistamiseksi. Raastuvanoikeus oli katsonut, että kun A ei käsillä olleissa olosuhteissa ollut pystynyt suorittamaan kiinniottoa, hänellä oli ollut RL 3:6:n perusteella oikeus suojellakseen omaa omaisuuttaan tehdä sinänsä rangaistava teko, joka oli hyökkäyksen torjumiseksi välttämätön. Hovioikeus puolestaan oli päätnyt asiassa asiallisesti samaan lopputulokseen kuin KKO:kin.

Mielenkiintoinen alioikeusratkaisu voimakeinojen käytön edellytyksistä kiinniottamisen yhteydessä on Tampereen raastuvanoikeuden tuomio 7.8.1990 Dnro 90/1160:

Tapauksessa syyttäjä oli vaatinut rangaistusta vartioimisliikkeen vartija A:lle pahoinpitelystä sillä perusteella, että tämä oli tahallaan aiheuttanut B:lle ruumiinvamman repimällä tätä hiuksista sekä lyömällä tätä avokämmenellä vasemmalle korvalle. A oli yhdessä vartija C:n kanssa ollut suorittamassa valvontaa kauppakeskuksessa ja sen ulkoalueilla. Vartijat olivat valvonta-alueellaan havainneet B:n nauttivan keskialutta kauppakeskuksen läpi kulkevalla kevyen liikenteen väylällä ja pyytäneet tämän vuoksi B:tä mukaansa, mistä tämä kuitenkin oli kieltäytynyt yrittäen paeta paikalta. Tällöin vartija A oli käyttänyt tarpeelliseksi katsomiaan voimakeinoja B:n taltuttamiseksi. Raastuvanoikeus katsoi todistajankertomusten perusteella näyttämättä jääneen, että A olisi tahallaan aiheuttanut B:lle ruumiinvamman. Samoin raastuvanoikeus katsoi jääneen näyttämättä, että A olisi tilanteessa käyttänyt enemmän voimakeinoja kuin olisi ollut tarpeellista B:n taltuttamiseksi.

Erikoista raastuvanoikeuden päätöksessä on se, että tuomioistuin näyttää kiinnittäneen huomiota ainoastaan siihen, oliko tilanteessa tyydytty käyttämään sellaisia voimakeinoja, jotka olivat tarpeen B:n taltuttamiseksi. Sen sijaan raastuvanoikeudelta näyttää jääneen arvioimatta se, olisiko A:lla ollut ensinkään oikeutta ottaa kiinni B:tä, joka ei missään tapauksessa ollut syyllistynyt PKL 1:1:ssä mainittuun rikokseen. Tilannetta arvioitaessa olisi käsitykseni mukaan tullut ottaa huomioon paitsi RL 21:5:n pahoinpitelysäännös myös silloinen RL 25:10:n laitonta vangitsemista koskeva säännös.

Hallituksen esityksessä rikoslain yleisten oppien uudistamiseksi ei alun perin ollut tarkoitus laajentaa voimakeinojen käyttöoikeutta koskemaan muita kuin vastarintatilanteita. Lakiin ehdotettiin liitettäväksi voimakeinojen tarpeellisuutta koskevat ehdot ja viittaus voimakeinojen käytön liioittelua ja rangaistusvastuun lievennyttä koskeviin rikoslain säännöksiin. Samalla haluttiin siirtää voimakeinojen käyttöä koskeva säännös rikoslaista pakkokeinolakiin. Hallituksen esityksessä kiinniottaja oikeutettiin käyttämään sellaisia kiinniottamisen toimittamiseksi tarpeellisia voimakeinoja, joita voidaan pitää olosuhteisiin nähden puolustettavina, kun otetaan huomioon rikoksen laatu, kiinniotettavan käyttäytyminen ja tilanne muutenkin.²⁴

Eduskunnan lakivaliokunta päätyi kuitenkin ehdottamaan voimakeinojen

²⁴ HE 44/2002 vp. s. 229 - 230.

käyttöoikeuden laajentamista siten, että kiinniottaja saa käyttää voimakeinoja myös pakenijan kiinniottamiseksi. Valiokunta päätyi tekemään ehdotuksensa 113 kansanedustajan allekirjoittaman lakialoitteen LA 30/2001 vp pohjalta. Lakialoitteessa ehdotettiin lisättäväksi pakkokeinolakiin uusi 4 momentti, jonka mukaan kiinniottajalla olisi ollut oikeus käyttää puolustettavia voimakeinoja, mikäli rikoksenteikijän uhkailusta tai muusta käyttäytymisestä voidaan olettaa hänen jatkavan pakoaan tai muuten vastustavan kiinniottajaa. Lakialoitteessa viitattiin tapaukseen, jossa Vaasan hovioikeus oli tuominnut liikenteen vaarantamisesta ja pakottamisesta rangaistukseen huoltamoyrittäjän, joka yritti ottaa huoltamolle murtautuneet autolla pakenevat rikoksenteikijät kiinni omalla autollaan ampuen varoituslaukauksia ja todettiin, että “tällaiset tapaukset ovat omiaan asettamaan kansalaisten oikeustajun kovalle koetukselle...”. Lisäksi aloitteessa lähdettiin siitä, että “käytännössä tämän päivän rikoksenteikijä ei välttämättä hyökkää sellaisella tavalla, että se voitaisiin selvästi määrittellä hyökkäykseksi. Esimerkiksi rikoksenteikijän uhkailu, suusanallinen tai muu sellainen pitäisi voida käsittää hyökkäykseksi kiinniottajaa kohtaan”.²⁵

Mikäli lakivaliokunta olisi yhtynyt lakialoitteessa omaksuttuun kantaan, se olisi merkinnyt paitsi hyökkäyksen käsitteen laajentamista myös käytännössä lähes rajatonta voimakeinojen käyttöoikeutta, koska voimakeinojen käytön edellytykset olisivat täyttyneet jo tilanteessa, jossa rikoksenteikijän “muusta käyttäytymisestä” olisi voitu olettaa henkilön jatkavan pakoaan. Valiokunta päätyi kuitenkin lievempään sanamuotoon, jonka eduskunta sitten hyväksyi: Uuden PKL 1:1,4:n mukaan kiinniottaja saa käyttää sellaisia tarpeellisia voimakeinoja, joita voidaan pitää kokonaisuutena arvioiden puolustettavina ottaen huomioon rikoksen laatu, kiinniotettavan käyttäytyminen ja tilanne muutenkin. Edellytyksenä voimakeinojen käyttämiselle on vastarinta tai pakeneminen.

Lakivaliokunta korosti mietinnössään sitä, että puolustettavuusvaatimus merkitsee voimakeinojen ja niiden käytöstä aiheutuvien haittojen välistä intressivertailua. Samoin se piti lähtökohtana sitä, että pakenemisen estämiseksi käytettävien voimakeinojen on oltava lievempiä kuin niiden voimakeinojen, joihin joudutaan turvautumaan hyökkäyksen tai vastarinnan torjumiseksi. Mikäli pakeneva kiinniotettava on tunnistettu, kiinniottamisen toteuttamiseksi tulisi pääsääntöisesti turvautua viranomaisten apuun.²⁶

Kun otetaan huomioon puolustettavuuden arvioimiseen vaikuttavat seikat, on selvää, että pakenevan kiinniottaminen voimakeinoin tulee vastaisuudessaakin kyseeseen äärimmäisen harvoin. Esimerkiksi pakenevan näpistelijän pysäyttäminen voimakeinoin ei voine olla käytännössä mahdollista pelkästään sen vuoksi, että pakenijaa ei ole tunnistettu. Huoltamoyrittäjä, joka ajaa takaa huoltamolle murtautuneita ja autolla pakenevia henkilöitä omalla autollaan ja ampuu varoituslaukauksia ilmaan, ei välttämättä jatkossakaan vältty rangaistus- ja korvausvastuulta.

Erikseen on merkillepantava, että kun rikoslain yleisten oppien kokonaisuudistuksen yhteydessä myös yksityisistä turvallisuuspalveluista annetun lain voi-

²⁵ LA 30/2001 vp, s. 2.

²⁶ LaVM 28/2002 vp, s. 14.

makeinojen käyttöä koskevaa 28 §:n 4 momenttia on muutettu siten, että siihen on lisätty puolustettavuusvaatimuksen ohien myös vaatimus voimakeinojen käytön tarpeellisuudesta, vartijalle ei kuitenkaan ole annettu oikeutta käyttää kiinniottamisen yhteydessä voimakeinoja muulloin kuin hänen kohdatessaan vastarintaa. Vartijalla on siis lain sanamuodon perusteella vähäisempi oikeus voimakeinojen käyttöön kiinniottamisessa kuin tavallisella yksityishenkilöllä. On kyseenalaista, voiko vartija vedota PKL 1:1:n säännökseen tilanteessa, jossa hän on omaa itsenäistä kiinniotto-oikeuttaan käyttäen suorittanut kiinniottamisen. Toisaalta ei liene tarkoituksenmukaista katsoa, että vartijalle olisi haluttu antaa yksityishenkilöä vähäisempi oikeus voimakeinojen käyttöön.

Mainittakoon, että kun vartijalla ja järjestyksenvalvojalla on yksityisistä turvallisuuspalveluista annetun lain 28 §:n 3 momentin ja järjestyksenvalvojalain 8 §:n 2 momentin perusteella oikeus tehdä kiinniotetulle turvallisuustarkastuksen varmistamiseksi, ettei tällä ole mukanaan esineitä tai aineita, joilla tämä voi aiheuttaa vaaraa itselleen tai muille, jokamiehen kiinniotto-oikeuden käyttämisen yhteydessä kiinniottaja ei voi lähtökohtaisesti tehdä turvallisuustarkastusta. Käytännössä turvallisuustarkastus tässä tilanteessa edellyttäisi hätävarjelu- tai pakkotilatilanteen käsilläoloa.

Lähteet

- Hallituksen esitys Eduskunnalle n:o 19/85 pakkokeinolaiksi (HE 19/1985 vp).
Hallituksen esitys Eduskunnalle n:o 44/2002 rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (HE 44/2002 vp).
Helminen, Klaus - Lehtola, Kari - Virolainen, Pertti: Esitutkinta ja pakkokeinot. Helsinki 2002.
Honkasalo, Brynolf: Suomen rikosoikeus. Erityinen osa II. Henkilöön kohdistuvat rikokset. Helsinki 1970.
Jareborg, Nils: Allmän kriminalrätt. Uppsala 2001.
Jotuni, Olavi: Kiinniottamisesta. Poliisimies 1945, s. 772-777 ja 869-874.
Lahti, Raimo: Kommentteja oikeustapauksiin KKO 1990:136 ja 1991:88. Lakimies 1992, s. 89-103.
Lakialoite 30/2001 vp: Laki pakkokeinolain 1 luvun 1 §:n ja rikoslain 3 luvun 6 §:n ja vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n muuttamisesta.
Lakivaliokunnan mietintö 28/2002 vp hallituksen esityksestä rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (LaVM 28/2002 vp).
Majanen, Martti: Yksityishenkilön oikeudesta voimakeinojen käyttöön. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 140. Helsinki 1979.
Nuorisorikostoimikunnan mietintö. Komiteanmietintö 2003:2. Helsinki 2003.
Nuutila, Ari-Matti: Rikoslain yleinen osa. Helsinki 1997.
Perustuslakivaliokunnan lausunto 28/2001 vp. hallituksen esityksestä laiksi yksityisistä turvallisuuspalveluista (PeVL 28/2001 vp).
Sinisalo, Kari: Poliisin toimivallan määrytyminen. Tutkimus poliisin vallasta ylläpitää yleistä järjestystä ja turvallisuutta. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 94. Vammala 1971.

Oikeustapaukset

KKO 1982-II-159

KKO 1991:88

Kouvolan hovioikeuden tuomio 16.9.1999, Dnro 99/448

Tampereen raastuvanoikeuden tuomio 7.8.1990, Dnro 90/160

